

İnformasiyanın Əhalinin Sağlamlığına Təsiri Problemləri

Rəsmiyyə Mahmudova

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu
rasmahmudova@gmail.com

Xülasə—Məqalədə informasiya bolluğu nəticəsində insanın məruz qaldığı informasiya yüklənməsi problemləri, informasiyanın insanların sağlamlığına təsiri məsələləri araşdırılır. Eyni zamanda, informasiya məkanının çirklənməsi problemləri ilə məşğul olan informasiya ekologiyası və onun tədqiqat sahəsi təhlil edilmişdir. Cari informasiya mühitinə uyğunlaşmaq üçün informasiya mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsinin vacibliyi əsaslandırılmışdır.

Açar sözlər— informasiya yüklənməsi; informasiya yorğunluğu sindromu; informasiya stresi; infomaniya; informasiya asıllığı; informasiya ekologiyası; informasiya mədəniyyəti.

I. GİRİŞ

İKT-nin, xüsusən də İnternetin meydana çıxması nəticəsində yaranan informasiya bolluğu ayrı-ayrı insanlar üçün, o cümlədən cəmiyyət üçün müxtəlif problemlər yaradır. İnformasiya mənbələrinin artması insanların davranışına, psixologiyasına və sağlamlığına zərər vurur. İnformasiya ilə həddən çox yüklənən insanlar stres vəziyyətinə düşürlər.

İnformasiya bolluğu bir tərəfdən insana hansısa məsələnin həllində düzgün qərar qəbul etmək imkanı yaradır. Digər tərəfdən isə, böyük həcmli, eyni zamanda müxtəlif növ (çap, elektron, audio, video və s.) informasiyanı emal etmək, onun həqiqiliyini, etibarlılığını müəyyən etmək çətinlik törədir. Belə ki, obyektiv qərar qəbul etmək üçün insan müxtəlif mənbələrə müraciət etməli, əldə etdiyi məlumatları müqayisə etməli və kritik təhlil etməlidir. Lakin insanların informasiyanı emal etmə qabiliyyəti məhduddur, informasiyanın artım və yayılma tempinə uyğun deyil [1]. Nəticədə insanlar informasiya ilə həddən çox yüklənir ki, bu da onların səhhətinə mənfi təsir göstərir. Bu problemlərlə bağlı informasiya cəmiyyəti nəzəriyyəçisi E.Toffler özünün “Üçüncü dalğa” (ing. *The third wave*) və “Futurşok” (ing. *Future shock*) əsərlərində yazırdı ki, informasiya istehsalının və yayılmasının yüksək tempi insandan yeni uyğunlaşma səviyyəsi tələb edir ki, bu da hələ müasir insanın imkanları xaricindədir. İnsan və bütövlükdə cəmiyyət etibarlı adaptasiya mexanizmlərinə, bu informasiya böhranından çıxmaq üçün səmərəli strategiyalara malik olmasa, onun xəstələnməsi qaçılmazdır. “Hədsiz stimulyasiyaya insan reaksiyasını” özündə əks etdirən bu xəstəliyi E.Toffler futurşok adlandırmışdır [2].

II. İNFORMASIYA YÜKLƏNMƏSİ VƏ YARANAN XƏSTƏLİKLƏR

Son dövrlərdə informasiyanın həcmnin və informasiya mənbələrinin sayının sürətlə artmasının şahidi oluruq. Psixoloqlar, psixiatrlar və sosioloqlar artıq xeyli vaxtdır ki, həddən artıq informasiya qəbulu nəticəsində insanların

informasiya ilə yüklənməsi və psixi xəstəliklərin artması barədə danışırlar.

İnformasiya yüklənməsinə dair məqalələrin təhlili onun nəticələrini aşağıdakı tezislərdə ümumiləşdirməyə imkan verir:

1) yüklənmənin təsiri altında beyin daxil olan informasiyanı adekvat şəkildə qəbul edə bilmir və əsas məqsəddən kənarlaşaraq elementar məsələlərin həllinə istiqamətlənir ki, nəticədə insanın düşünmək qabiliyyəti zəifləyir və yaradıcılıq qabiliyyəti aşağı düşür; tədricən beyin tam gücü ilə işləməyi yadırgayır ki, bu da insanın normal və səmərəli fəaliyyətinə mane olur [3];

2) informasiya yüklənməsi insanın həm emosional, həm də intellektual qabiliyyətini zəiflədir və nəticədə anadangəlmə qabiliyyət olan başqasının halına yanmaq və ölçüb-biçib qərar qəbul etmək qabiliyyəti tədricən itir [4];

3) daim informasiya mühitində olmaq bir sıra xəstəliklərin inkişafına şərait yaradır: xroniki yorğunluq sindromu, fasiləsiz natamam diqqət və vaxt çatışmazlığı, fəni həyat, kompüter stresi simptomu [5];

4) daimi informasiya yüklənməsi bir tərəfdən kəskin vaxt qıtlığının meydana çıxmasına, digər tərəfdən informasiya asıllığının inkişafına və virtual məkan vasitəsi ilə şəxsi problemlərdən uzaqlaşmasına gətirib çıxarır ki, bu da müxtəlif psixi xəstəliklərin yaranmasına səbəb ola bilər [1, 6].

İnformasiya yüklənməsi probleminə iki yanaşma mövcuddur. Əvvəllər informasiya yüklənməsini araşdıran tədqiqatçıların əksəriyyəti hesab edirdi ki, informasiya yüklənməsi insanın üzərinə sel kimi axıb gələn informasiya bolluğu ilə əlaqədardır. Bu yanaşma E.Toffler, L.Rozen, D. Luis və başqaları tərəfindən dəstəklənirdi. Bu barədə D.Luis deyirdi ki, informasiya yüklənməsi xəstəliyə - informasiya yorğunluğu sindromuna və informasiya iflicinə səbəb olur. Həmçinin o, sübut etmişdir ki, daxil olan informasiya bolluğunun səbəb olduğu informasiya yüklənməsi əsəb və ürək nasazlıqlarına, gərginliyə gətirib çıxarır, fəaliyyətin səmərəliliyini aşağı salır.

Hazırda xarici ədəbiyyatda bu problemə keyfiyyət yanaşması üstünlük təşkil edir. Tədqiqatçıların fikrincə, informasiya yüklənməsi və informasiya stresinin meydana çıxma səbəbi böyük həcmdə informasiya deyil, böyük həcmdə keyfiyyətsiz informasiyadır. Hətta aşağı keyfiyyətli informasiyanın çoxluğundan daha çox, insanın bu informasiyanı səmərəli emal etmək, yəni informasiyanı intellektual məhsula, biliyə çevirmək qabiliyyətinin olmamasıdır. Bununla bağlı B.Milton hesab edir ki, informasiya sadəcə olaraq xammaldır, qərar informasiyanın əsasında deyil, biliklərin,

müdrikliyin, intuisiyanın, dərk etmənin, yəni informasiya emalının məhsulları əsasında qəbul edilir [7].

Tədqiqatlara görə, informasiya bolluğu, informasiya ilə həddən çox yüklənmə stresə, əsəb sisteminin pozulmasına, insanın xəstəliyə tutulmasına səbəb olur. Hazırda çox rast gəlinən “informasiya xəstəlikləri” aşağıdakılardır:

İnformasiya stresi - müasir insanın, əsasən də intellektual əməklə məşğul olan insanların sağlamlığı üçün təhlükəli xəstəliklərdən biri hesab olunur. Bəzi alimlər hesab edir ki, informasiya stresi informasiya yüklənməsi zamanı meydana çıxır. Belə ki, hər hansı bir tapşırığı yerinə yetirmək üçün müəyyən mətnləri analiz etmək, bu və ya digər məsələni həll etməklə insan informasiya emal edir və sonda bu proses müəyyən qərar qəbul edilməsi ilə başa çatır. Emal edilən informasiyanın həcmi, onun mürəkkəbliyi, tez-tez qərar qəbul etmək zərurəti informasiya yüklənməsinə səbəb olur. Nəticədə insan tapşırılan işin öhdəsindən gələ bilmir, tələb olunan tempdə düzgün qərar qəbul etmək iqtidarında olmur, daim vaxt çatışmazlığı hiss edir ki, bu da informasiya stresinə gətirib çıxarır. Stres isə insanın həyatına və sağlamlığına olduqca mənfi təsir göstərir. Hesab olunur ki, stres orqanizmin yorulmasına, gücdən düşməsinə, hətta ölümünə səbəb olur [8].

İnformasiya yorğunluğu sindromu - insanın xüsusi psixoloji vəziyyətini əks etdirən informasiya yorğunluğu zamanı beyin təlaş vəziyyətində, güclü tormozlanma vəziyyətində olur ki, nəticədə daxil olan informasiya qeyri-adekvat qiymətləndirilir. Neyrofizioloq, psixologiya üzrə mütəxəssis, “İnformasiyadan ölüm: informasiya yüklənməsi” əsərinin müəllifi Devid Lyuisin fikrincə, informasiya yüklənməsi nəticəsində yaranan informasiya yorğunluğu yanlış qiymətləndirməyə, nəticə çıxarmağa və qeyri-qənaətbəxş, hətta səhv qərar qəbul etməyə gətirib çıxarır.

Aşkar edilmişdir ki, informasiya yorğunluğu sindromu real xəstəlik əlamətlərinə malikdir. İnformasiya axınının həcminin və intensivliyinin artması zamanı emosional gərginlik artır, nəbz tezliyi yüksəlir, dərinin temperaturu artır və stres vəziyyəti yaranır. Həmçinin xəstəliyin başlanğıc mərhələlərində unutkanlıq, fikir dağınıqlığı, diqqəti toplaya bilməmək, yuxu pozğunluğu, baş ağrısı və s. kimi simptomlar meydana çıxır.

İnfomaniya – alimlərin fikrincə, elektron ünsiyyətə həddən artıq aludəlik “informasiya xəstəlikləri”ndən biri olan infomaniyanın əlamətidir. Küçədə hərəkət edən, hətta yol keçən, yemək yeyən, sükan arxasında olan insanların sms yazması və oxuması halları ilə demək olar ki, hər an qarşılaşmaq mümkündür. İtaliyada 300 nəfər üzərində aparılan eksperiment zamanı könüllülər 15 gün ərzində mobil rabitədən təcrid olunublar. Sınaqdan keçirilənlərin yalnız 30%-i bunu sakit qarşılayıb, 70 faizi isə telefonun çatışmazlığından ciddi narahatlıq hiss ediblər. Eksperiment aparən psixoloqların fikrincə, bu cür insanların şüuru yeni informasiyaya – e-mail və ya sms-ə reaksiya vermək üçün daimi hazırlıq vəziyyətində olur. Nəticədə insan konsentrasiyanı itirir və cari tapşırıqları yerinə yetirə bilmir. Onlar bu asılılığı infomaniya adlandırırlar.

London Universitetində doktor Qlen Vilsonun rəhbərliyi altında aparılan psixoloji tədqiqatlar zamanı müəyyən

edilmişdir ki, elektron poçt, telefon zəngləri, SMS məlumatları, internet çat və digər vasitələrin təsiri ilə müasir gənclərin üzərinə gələn informasiya axını onların intellektinə narkotik maddələrdən daha çox zərbə vurur. Alimlər 80 könüllü üzərində müşahidə aparıblar. Könüllülərin hamısına eyni tapşırıq verilmişdi, onların yarısı bu tapşırığı tam sakit və səssiz şəraitdə yerinə yetirməli idi, qalanlarının üzərinə isə məktublar, zənglər, məlumatlar yağdırmağa başlamışlar. Baxmayaraq ki, eksperimentin şərtlərinə görə onlar bu sorğulara cavab verməyə borclu deyildilər, nəticədə onlar diqqət və fikrini toplaya bilməmək baxımından ciddi şəkildə əziyyət çəkildilər. Eksperiment nəticəsində müəyyən olunub ki, “informasiya hücumu”na məruz qalanların orta intellekt əmsalı (İQ) on punkt azaldı, hansı ki, narkotik maddə qəbul edənlərdə İQ-nün azalması 5 punkta qədər olur [9].

İnformasiya asılılığı – öz mahiyyətinə görə tibbi-psixoloji pozğunluğun bir təzahürüdür. XXI əsrin xəstəliklərindən hesab olunan informasiya asılılığı problemi, əslində kompüterin, İnternetin meydana gəlməsindən əvvəl də müşahidə olunub. Sadəcə olaraq, İKT-nin inkişafı və insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə geniş tətbiqi, İnternetin cəmiyyət həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilməsi bu problemin daha qabarıq şəkil almasına və kütləviləşməsinə səbəb olub [10].

Bir vaxtlar kitab, qəzet oxumağa xüsusi meyl, maraq göstərən, buna böyük vaxt vaxt sərf edən insanlar var idi. Eyni zamanda, saatlarla televizorun qarşısında vaxt keçirən, yaxud bütün gün ərzində yanında radioqəbuledici, maqnitofon gəzdirən insanlar da az deyildi.

Hələ 1795-ci ildə Almaniya da dərc edilən tibb mövzusunda aid elmi məqalədə həddindən çox kitab oxuyan insanlarda informasiya asılılığı sindromu kimi aşağıdakılar göstərilir: “soyuqdəyməyə, baş ağrısına meyllilik, görmə qabiliyyətinin zəifləməsinə, temperatur tənziminin pozulmasına, podaqraya (bədənə maddələr mübadiləsinin pozulması nəticəsində əmələ gələn oynaq və toxuma xəstəliyinə), oynaq xəstəliyinə (artritə), astmaya, apopleksaya (beyinə qan vurması nəticəsində iflic), ciyər xəstəliklərinə, mədənin həzm etməməsinə, əsəb sisteminin pozulmasına, miqreniyaya, epilepsiyaya, ipoxondriyaya (ruh düşkünlüyünə) və melanxoliyaya (məyusluğa) meyllilik” [11].

Müasir cəmiyyətdə də televiziya, kompüter, İnternet, mobil telefon kimi yeni texnologiyalar insanların vaxtını “ağgözlüklə udur” və əsas həyat prioritetlərinə çevrilir. Amerikada uzun illərdir ki, cəmiyyətin informasiya ilə yüklənməsi problemlərinin araşdırılması ilə məşğul olan Basex kompaniyası tərəfindən aparılan tədqiqatların nəticələrinə görə, insanların vaxtının 28-30%-i yayındırıcı faktorlara – hər şeydən öncə lazımsız informasiyanın oxunmasına, 15%-i isə internetdə informasiya axtarışına sərf olunur. Vaxtının 20-22%-ini isə insan görüşlərə sərf edir. Əsas məsələyə - məhsuldar kontent yaradılmasına isə cəmi 25% vaxt qalır [12].

İnformasiya “cazibəsinə” düşən insanlar, əsasən, intellektual əməklə məşğul olan insanlardır. İnformasiya asılılığına düşən insanlar daim İnternetdə “serfinq”lə məşğul olur, vaxtlarının xeyli hissəsini müxtəlif bazalarda informasiya

axtarışına, “youtube”dan və digər informasiya bazalarından müxtəlif məqalələr, dərslilər, videolar və s. resurslar yükləməyə sərf edirlər, sonra vaxtın bir hissəsi də bu toplanılan informasiyanı sistemləşdirməyə, müxtəlif kataloqlarda saxlamağa gedir. Bəzən də insan yüklədiyi materialları sistemləşdirməyə, necə gəldi saxlayır və sonra lazım olanda bu informasiyanı tapa bilmir və yenidən İnternetdə axtarışlar etməyə başlayır və s. Nəzərə alsaq ki, indiki cəmiyyətdə intellektual əməyin rolu getdikcə artır, onda informasiya asılılığından əziyyət çəkənlərin sayının da artacağı şübhəsizdir.

Göründüyü kimi, informasiya bolluğu nəticəsində insanların məruz qaldığı informasiya yüklənməsi və yaranan “informasiya xəstəlikləri” əhali üçün və bütövlükdə cəmiyyət üçün bir sıra problemlər yaradır.

İnformasiya mənbələrinin sayının çoxalması və böyük həcmdə müxtəlif məzmunlu informasiya axınının artması insanların psixikasına müxtəlif cür təsir edir. Ekspertlərin fikrincə, son dövrlərdə psixi xəstəliklərin artması müşahidə olunur ki, bu da mobil telefonların, İnternetin, müxtəlif elektron qurğuların və kompüter oyunlarının təsirinin nəticəsidir.

III. NEQATİV İNFORMASIYANIN SAĞLAMLIĞA TƏSİRİ

İnsanın ətraf mühətdən qəbul etdiyi informasiyanın hamısı müsbət deyil, mənfi informasiya da var. Musiqi, televiziya, radio, internet, insanlarla ünsiyyət, istənilən səslər – hər zaman bizə təsir edən informasiyadır. İnformasiyanın keyfiyyəti hər şeydən öncə insanın sağlamlığına təsir edir. Elmdə çoxdan sübut olunmuşdur ki, informasiya müəyyən növ enerjidir və enerjinin digər növləri kimi o da insanlara təsir edir. Neqativ informasiya bizim immun sistemimizi mühasirəyə alır, əsəb sistemini korlayır və orqanizminizi zəiflədir. Müsbət informasiya isə insanın sağlamlığını möhkəmləndirir, bütün orqanizm üçün müsbət enerji verir. Məsələn, insan klassik musiqiyə (Bax, Bethoven və s.) qulaq asarkən onun bədən temperaturunu, qan təzyiqini, insanın ətrafındakı auranın rəngini və formasını ölçmüşlər. Nəticə alimləri heyran etmişdir. Onlar pis energetikanın necə dəyişdiyini, insanın aurasının işıqlandığını görmüşlər. Musiqini dəyişdikdə, məsələn, rok musiqi səsləndirdikdə isə əks prosesin baş verdiyi qeydə alınmışdır.

İnsanların mənfi informasiya ilə yüklənməsində həm ənənəvi informasiya vasitələrinin, həm də internetin, elektron informasiya vasitələrinin, xəbər saytlarının xüsusi rolu var. Hazırda bir sıra KİV-də sosial həyatın mənfi tərəfləri daha çox işıqlandırılır. Sensasiya xətinə cəmiyyətdəki kriminal hadisələr, nəqliyyat qəzaları, ailə-məişət zəminində baş verən zorakılıqlar və s. haqqında məlumatları yaymaqda kütləvi informasiya vasitələri sanki bir-biri ilə yarışa girirlər. Hətta bu cür məlumatları xırda detallarına qədər ətraflı şəkildə təsvir edir və auditoriyanı mənfi emosiyalarla yükləyərək baş vermiş hadisəni “yaşamağa” məcbur edirlər. Belə məlumatlar həssas insanlara, xüsusən də uşaqlara və yaşlılara çox pis təsir edir[13].

“Həkimlər insan hüquqları uğrunda” Ümumdünya təşkilatının Rusiya bölməsində televiziya verilişlərinin insana təsirini araşdırmışlar. Məlum olmuşdur ki, ekranda göstərilən neqativ informasiyadan sonra insanın bütün vacib həyat göstəriciləri kəskin şəkildə aşağı düşür. Məşhur psixiatr, tibb elmləri doktoru, professor L.P.Qrimarq bu dağıdıcı təsirin psixoloji mexanizmini sadə şəkildə belə izah etmişdir: “İnsan səhər tezdən allaha dua etməli, idman etməli, böyüklərə can sağlığı diləməli, işə getməli, işini vicdanla yerinə yetirməli, axşam isə uşaqlarına vaxt sərf etməlidir, vətəni sevməlidir və s. Neqativ informasiya isə həyat stereotiplərini dağıdır. Bu tip informasiyanın təsiri altında xeyirxahlığa, haqq-ədalətə inam məhv olur, həyatın mənası və nəşəsi itir. Təməl stereotiplər dağılır, psixoloji dayaq yox olur. Bunlar olmadığı halda isə orqanizmin bioloji müqaviməti, immuniteti kəskin şəkildə aşağı düşür və insan xəstəliklərə tutulur” [14].

IV. İNFORMASIYA EKOLOGİYASI, MAHİYYƏTİ VƏ VƏZİFƏLƏRİ

Bu məsələlərin ciddiliyi informasiya bolluğunun yaratdığı problemlərin təhlili ilə məşğul olan yeni elm sahəsinin - “informasiya ekologiyası”nın yaranmasına gətirib çıxarmışdır. İnformasiya ekologiyasının tədqiq etdiyi problemlərin siyahısına informasiya məkanının həddən çox yüklənməsi; qərar qəbul etmək üçün yararlı olan informasiya resurslarının çatışmazlığı; etibarlı informasiyanın axtarışına çox vaxt sərf edilməsi və s. daxildir [15].

“İnformasiya ekologiyası” anlayışı nisbətən yeni anlayışdır, bu mövzu ilə bağlı bir sıra məqalələr yazılmasına baxmayaraq “informasiya ekologiyası”nın dəqiq tərifini yoxdur, onun məzmununu kifayət qədər tam açılmır. “İnformasiya ekologiyası” elmi ədəbiyyata ilk dəfə keçən əsrin 80-ci illərinin sonlarında qərb alimləri tərəfindən daxil edilmişdir, rusdilli elmi ədəbiyyatda isə 90-cı illərin sonlarından etibarən istifadə edilməyə başlanıb.

R.Kapurro “Towards an Information Ecology” adlı monoqrafiyasında belə bir nəticəyə gəlir ki, “informasiya ekologiyası”nın problemləri informasiyadan “doymuş” (təmin edilmiş) cəmiyyətlərdə, eləcə də informasiya ilə az təmin edilmiş cəmiyyətlərlə qarşılıqlı münasibətlərdə meydana çıxır. Müəllif qeyd edir ki, informasiyanın ekoloji keyfiyyətinin ölçüsü onun sosial xarakteri, linqvistik və tarixi aspektləri ola bilər. Alim onu da qeyd edir ki, bu aspektlər “informasiya çirklənməsi” konsepsiyası anlayışının meydana çıxmasına səbəb ola bilər. Eyni zamanda informasiya cəhətdən doymuş ölkələrlə “informasiya kasıb”ları hesab olunan ölkələr arasında getdikcə artan fərq də göstərilir [16].

Dövlət, təhsil, kommersiya və digər təşkilatlarda, eləcə də insanların gündəlik həyatında şəbəkə vasitəsi ilə qarşılıqlı münasibətlərin rolunun artması (internet xidmətlərin inkişafı, veb-saytların və bloqların, şəbəkə ünsiyyət vasitələrinin sayının artması nəticəsində) bəzi alimlər sosial mediada və onlayn cəmiyyətlərdə informasiya ekologiyası problemlərini araşdırmağa başlayıblar.

Bu məsələlərə digər müəlliflərin əsərlərində də rast gəlinir. Məsələn, A.A.Qostevin “Yeni informasiya ekologiyasının mənəvi-əxlaqi aspektləri” adlı məqaləsində KİV və reklam, kino-video məhsullar, internet texnologiyaları vasitəsilə manipulyasiya, onların insanlar tərəfindən dərk edilməsi məsələlərini araşdırır.

Ümumrusiya Elmi və Texniki İnformasiya İnstitutunun mütəxəssisləri M.F.Mizintseva, L.M.Korolyova, V.V.Bondar “informasiya ekologiyası”nı informasiyanın insanın, cəmiyyətin və ümumilikdə bəşəriyyətin formalaşmasına və fəaliyyətinə təsirinin, ətraf informasiya mühiti ilə fərdi və ictimai qarşılıqlı əlaqənin qanunauyğunluqlarını öyrənən elmi istiqamət kimi izah edirlər.

İnformasiya ekologiyasının strateji məqsədi insana təsir göstərən informasiya axınlarının filtrasıyası vasitələrinin formalaşdırılmasıdır. Bu elm sahəsi qeyd edilən problemi aradan qaldırmaq üçün aşağıdakı məsələləri həll etməyə çalışır:

- informasiya mühitinin vəziyyətinin monitorinqi əsasında yeni informasiya texnologiyalarının insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə tətbiqinin mümkün nəticələri haqqında proqnoz verilməsi;
- informasiya cəmiyyətinin inkişafı gedişində meydana çıxan problemlərin aradan qaldırılması üçün variantların işlənilib hazırlanması;
- insanın informasiya mühiti ilə qarşılıqlı əlaqəsinin müsbət və mənfəi nəticələrinin aşkar edilməsi;
- informasiya-ekoloji ekspertizanın keçirilməsi üzrə elmi-metodiki tövsiyələrin hazırlanması, tətbiqi və s.

V. İNFORMASIYANIN TƏSİRLƏRİ VƏ İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİ

İnsanı əhatə edən ətraf mühitin vacib və ayrılmaz bir hissəsi olan informasiya mühiti insana get-gedə artan adaptiv tələblər irəli sürür. İnsan bu mühitdə yaşamağa məcburdur, ona görə də onun reallıqlarını adekvat qəbul etməli, bu mühit tərəfindən gələn mənfəi təsirlərə uyğunlaşmalıdır. İnformasiya mühitinin mənfəi təsirlərindən zərər görməmək üçün insanın informasiya mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi zəruri amilə çevrilir. İlk dəfə bu barədə E.Toftler qeyd etmişdi, o, informasiya mədəniyyətinin inkişafını informasiya yüklənməsi şəraitində yaşam strategiyası adlandırmışdı. Bu problemlərin araşdırılması zamanı müəyyən olunmuşdur ki, insanların çoxunda informasiya ilə işləmək vərdişləri yetərinə deyil. İnformasiyanın səmərəli axtarış üsulları, etibarlı informasiya mənbələri barədə məlumatlı olmamaları, informasiyanı ümumiləşdirmək, sistemləşdirmək vərdişlərinin olmaması, informasiyaya kritik yanaşmaq, böyük həcmdə aşağı keyfiyyətli informasiyanın içəricindən lazımlı informasiyanı seçmək bacarığının olmaması, informasiyanı emal etmək, emal edilən informasiya əsasında qərar qəbul etmək bacarıqlarının aşağı səviyyədə olması gərginlik, özünə inamsızlıq, qeyri-

müəyyənlik yaradır ki, bu da stresə, informasiya yorğunluğuna gətirib çıxarır.

NƏTİCƏ

İnformasiya mənbələrinin artdığı, hər kəsin informasiya əldə etmək və yaymaq imkanlarının yarandığı hazırkı dövrdə informasiya bolluğu, xüsusən də informasiya məkanını çirkəndirən böyük həcmdə keyfiyyətsiz və lazımsız informasiyanın artması bir sıra problemlər yaradır. Eyni zamanda neqativ məzmunlu informasiyanın insanların şüuruna və psixikasına təsiri onların fiziki və psixi sağlamlığı üçün təhlükəyə çevrilir. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, insanı əhatə edən informasiya mühitinin mənfəi təsirlərindən qorunmaq üçün onlarda informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması tələb olunur. Ona görə də müxtəlif növ informasiya təsirlərindən müdafiə olunmaq üçün kiçik yaşlardan başlayaraq insanlarda informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması olduqca aktualdır.

ƏDƏBİYYAT

- [1] R. M. Əliquliyev, R. Ş. Mahmudova, “İnformasiya mədəniyyəti: mahiyyəti və formalaşdırılması problemləri və həlli yolları”, Bakı Universitetinin Xəbərləri. № 1, səh. 137–145, 2008.
- [2] A. Toffler, “Future Shock”, New York: Random House, 562 p., 1975.
- [3] А. Д. Еляков, “Информационная перегрузка людей” //Социологические исследования. № 5, стр. 114-121, 2005.
- [4] Д. К. Сатин, “Не рассказывайте мне, что вы ели на завтрак”, <http://grani.ru/Internet/Netcult/m.5340.html>
- [5] Н. В. Баловсяк, “Компьютер и здоровье”. СПб.: Питер, 2008.
- [6] Ю. Ильин, “Маятник внимания” //Компьютерра. <http://old.computerra.ru/features/243301/>
- [7] B. G. Milton, “Making Sense or Non-sense: Key Issues in the Information Age”, Canadian Vocational Journal. Vol.24. №3, pp.5–9, 1989.
- [8] В. Д. Паронджанов, “Как улучшить работу ума: Алгоритмы без программистов — это очень просто!” Дело, 360 с., стр.14, 2001.
- [9] Л. А. Крапивина, “Информационная зависимость подростков в мире глобализации”. <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/21036/1/iurp-2012-101-13.pdf>
- [10] R. M. Əliquliyev, R. Ş. Mahmudov, “İnformasiya asılılığı problemləri və onlarla mübarizə yolları”. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 2009.
- [11] Н. Руденштейн, “Интернет изменяет характер высшего образования”, www.usinfo.state.gov
- [12] О. М. Зотова, Т. С. Егорова, В. В. Юшин, В. В. Зотов, “Информационные перегрузки как фактор риска для здоровья студентов”. Известия Юго-Западного государственного университета, Серия Техника и технологии, №4, 2014.
- [13] А. Д. Еляков, “Дефицит и избыток информации в современном социуме” www.ecsocman.hse.ru
- [14] R. Ş. Mahmudova “Cəmiyyətdə informasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətinin formalaşdırılması məsələləri haqqında. İnformasiya cəmiyyəti problemləri, №1(7), pp.32-38, 2013.
- [15] А. А. Гостев, “Духовно-нравственные аспекты новой информационной экологии”, <http://dusha-orthodox.ru/gostinaya-nayaroslavskoy/gostev-a.a.-duhovno-nravstvennyie-aspektyi-novoy-informatsionnoy-ekologii.html>
- [16] R. Capurro, “Towards an Information Ecology”, www.capurro.de/nordinf